

Från anstaltsliv till frihet.

Några erfarenheter av en ny övergångsform.

Av fil. kand. GUNNAR RUDSTEDT.

En av de viktigaste invändningarna mot det tidsbestämnda frihetsstraffet har varit, att det ej medgivit några större möjligheter till en successiv övergång mellan anstaltsliv och liv i frihet, till ett smidigare införande av en asocial person i ett normalt samhällsliv. Ett flertal äldre och yngre reformer på strafflagstiftningens område, lagarna om villkorlig frigivning, om förvaring, om ungdomsfängelse m. fl. ha emellertid härutinnan åstadkommit betydande förbättringar, då tiden för frigivningen eller utskrivningen bättre kunnat anpassas efter arbetstillgång och vederbörandes möjligheter i övrigt att reda sig på egen hand. Fråga är emellertid, om det ej vore önskvärt, att det redan under anstaltstiden funnes möjlighet att för en del yngre och mera pålitliga intagna börja förbereda ett tillvänjande till ordnat arbete i den fria marknaden på så sätt att de intagna redan då kunde sysselsättas och utbildas hos enskilda arbetsgivare utanför anstalten. Härigenom skulle vinnas, att den intagne vid en kommande utskrivning kunde omedelbart anknyta till en arbetsgren, varuti han under anstaltstiden hibringats en viss vana och kunnighet. I flertalet fall torde kunna påräknas fortsatt anställning hos samme arbetsgivare, hos vilken han under vårdtiden arbetat. Tanken torde knappast vara genomförbar beträffande de egentliga frihetsstraffen, straffarbete och fängelse, då den utan tvivel vore stridande mot viktiga grundtankar i dessa

straff, skärpan och frihetsberövandet. Men i övrigt torde i vissa fall formella förutsättningar redan finnas. Ungdomsfängelselagen kan ej anses lägga hinder i vägen för en åtgärd av antydd art, ej heller de föreskrifter, som av Kungl. Maj:t meddelats angående vård och behandling av å fängvårdsanstalt intagna straffrifyörklarade.

Systemet har sedan några år med framgång praktiserats vid kronohäktet i Ystad, som numera är en anstalt för unga förvarade och straffrifyörklarade och som under de senaste åren även mottagit en del ungdomsfängelseelevator, vilka ansetts som psykoper eller debila. Anstaltens totala kapacitet utgör 50 vårdplatser, varav några dock måste reserveras för egentligt fängelseändamål. Det är närmast erfarenheterna från denna anstalt, som här skola beröras. Den anmärkningen måste emellertid från början göras, att verksamheten är så ny och anstaltens beläggingsnummer är så relativt ringa, att några vittgående slutsatser angående de i det följande refererade metodernas lämplighet för närvarande ej kunna dragas. Någon statistik av värde står ännu ej heller att erhålla.

Försöksutskrivning av straffrifyörklarade direkt från Ystadsanstalten hade under åren 1935—1936 förekommit i ett tiotal fall, men det visade sig önskvärt att redan under anstaltstiden i någon mån börja förbereda klientelet till utskrivning, då eljest övergången från den slutna anstaltstillvaron till det normala livet blev för hastig. Frekvensen av försöksutskrivningar från Ystadsanstalten steg i samma mån som det visade sig mer och mer svårt att inom rimlig tid överföra straffrifyörklarade till sinnessjukhusen. Vid vissa sjukhus nödgades man räkna med väntetider på upp till 5 år. Under denna tid måste patienten alltså hysas på sinnessjukavdelning inom fångvården. Bitterheten och missmodet bland de intagna var påtaglig och även förklarlig.

På initiativ av anstaltsläkaren började metoden att låta de intagna arbeta hos privata arbetsgivare med försiktighet att prövas på våren 1937, då en straffrifyörklarad under

någon vecka utan bevakning fick arbeta hos en trädgårds-mästare i trakten. Han återvände varje afton till anstalten. Sedermera under samma år prövades ytterligare 4 fall med mera långvarigt arbete på detta sätt, och de utskrevos senare till de arbetsgivare, hos vilka de sålunda arbetat. Under år 1938 utsträcktes detta friarbete ytterligare men användes fortfarande med helt naturlig återhållsamhet. Numera har metoden utvidgats därhän, att samtidigt över hälften av de straffriförklarade och ungdomsfängelseeleverna sysselsätts på detta sätt, och friarbetet har för mera pålitliga intagna blivit ett normalt slutled i anstaltsvistelsen. Metoden tillämpas beträffande straffriförklarade ynglingar emellertid endast på sådana fall, som av anstaltsläkaren anses så pass lindrigt sjuka eller efterblivna, att de i sinom tid kunna av honom föreslås till försöksutskrivning direkt från Ystadsanstalten. Ungdomsfängelseeleverna däremot ha alla försökts med friarbete och även så gott som samtliga utskrivits direkt från anstalten, ofta till det under intagningstiden inledda arbetet. Anstaltens klientel av s. k. förvarade kan man i förevarande sammanhang bortse från, då gällande lag ej tillåter deras sysselsättande utom anstalt.

Den normala gången av en anstaltsvistelse i Ystad för en straffriförklarad eller ungdomsfängelseelev gestaltar sig numera så, att han hålles inne på anstalten åtminstone 4—6 månader, varunder han står under noggrann observation och löpande daganteckningar göras angående hans uppförande, arbetsflit och allmänna sinnesstämning. Under denna tid deltagar han i skolundervisning, som beträffande vissa ämnen är obligatorisk, samt i fotbollsspel, allmän idrott och gymnastik. Som nykomling sysselsättes han med vävning eller förarbeten därtill. Så småningom uttages han till arbete i anstaltens trädgårdsbruk. På ett relativt tidigt stadium göres klart för honom förutsättningarna för arbete i frihet utanför anstalten och betydelsen härav för hans framtida arbetsplacering. På anslagstavlan i dagrummet har han tillfälle att studera ytterligare föreskrifter om hur han

skall sköta sig vid sådant friarbete, de rättigheter han då har, och de nackdelar, som äro förenade med ett missbruk av förmånerna. I första hand vädjas till hans ambition och till kamratmoralen. Exemplariskt uppträdande under friarbete förelägges honom som en hederssak och som en plikt mot anstalten och mot kamraterna. Förmånen är så eftertraktad, att ett brott mot vedertagna föreskrifter i hög grad utsätter den felande för kamraternas ovilja. Detta torde framstå som ett minst lika kännbart lidande som åtgärder från ledningens sida. Även en måttligt debil pojke är ytterst känslig på denna punkt.

När provostadiet anses avslutat, göres efter samråd med anstaltens läkare och sedan lämpligt arbete anskaffats, en framställning till fängvårdsstyrelsen om tillstånd för pojken att få uttagas till arbete utanför anstalten. Att anskaffa sådant arbete erbjuder för närvarande inga svårigheter. Efter de första årens tveksamhet anmäla sig arbetsgivare numera själva i sådan utsträckning, att det är ogörligt att tillgodose samtliga. Härmed vinnes emellertid den fördelen, att anstalten kan välja de lämpligaste och framför allt dem, som äro villiga att anställa den intagne även efter en utskrivning. Ersättningen, som anstalten belingar sig, utgör kr. 1 : 25 pr dagsverke. Därest middagsmål tillhandahålles av arbetsgivaren, är ersättningen något mindre. Den största efterfrågan råder på folk till jordbruks- och trädgårdsarbete, men många erbjudas också arbete på bilverkstäder eller hos hantverkare av olika slag, skräddare, skomakare, sadelmakare m. fl. Stor vikt lägges vid att rätt man placeras i rätt arbete. Första gången följer en befattningshavare med till arbetsplatsen, och arbetsgivaren tillställs ett papper, där råd och anvisningar finnas upptagna angående behandlingen i allmänhet. I fortsättningen får pojken gå på egen hand. I en del fall har han en halv mil att tillryggalägga till arbetsplatsen och får cykla från anstalten redan kl. 6 på morgonen. I andra fall börjar han först kl. 9. De, som ha längsta vägen, äta sitt middagsmål på arbetsplatsen och

återvända till anstalten först kl. 7 på aftonen. Under färd till och från arbetet äro de iförda anstaltens kläder men kunna få använda civil overall o. dyl. på själva arbetsplatsen.

Samtidigt med uttagande till friarbete höjes arbetspremién rätt betydligt, och i proportion till skötsamhet och intresse i arbetet stiger den slutligen till maximum. Som ytterligare förmån följer med friarbetet frigång inom stadens område varannan söndag, då den intagne får vara klädd i egna kläder och förfoga över ett mindre penningbelopp till biograf- eller konditoribesök o. dyl. Någon gång beviljas kvällspermission, särskilt mot slutet av anstaltstiden och i samband med de stora helgerna, då arbetsgivaren ofta nog tager sig an den intagne i sitt hem. Med jämna mellanrum besöker anstaltens föreståndare de olika arbetsplatserna och rådgör med arbetsgivaren om detaljer i vården och behandlingen av pojkarna.

Efter ungefär ett halvårs arbete på detta sätt föreslås den intagne till försöks- eller provutskrivning, om hans sinnessillstånd eller omständigheter i övrigt anses motivera detta. I de allra flesta fall får han fortsätta hos den arbetsgivare, som redan har honom, och övergången till friheten blir sålunda ganska friktionsfri. Den medför endast högre lön och frihet att disponera kvällar och söndagar efter gottfinnande. Uppdragen att utöva tillsyn över de utskrivna fördelas någorlunda jämnt bland anstaltens tjänstemän. Fördelen härmed är, att den utskrivne på detta sätt kommer under tillsyn av en person, som väl känner hans lynnesart. Endast i undantagsfall föreslås arbetsgivaren samtidigt som tillsynsman. En tillsynsman har nämligen ofta nog att tillvarataga den utskrivnes intressen även gentemot arbetsgivaren.

Den lön, de utskrivna tilldelas, varierar givetvis betydligt alltefter arbetsförmåga. Genomsnittslönen för trädgårdsarbete utgör 40 kr. och för jordbruksarbete 55 kr. pr månad jämte vivre. Till en lärling på bilverkstad har betalats 125 kr. pr månad jämte fri bostad.

För närvarande uppehåller anstalten kontakt med ett trettiotal arbetsgivare, vilka sysselsätta intagna eller utskrivna. Nackdelen med hela denna verksamhet är att en koloni av personer med asociala böjelser med åren samlas på ett begränsat område. Detta förhållande är emellertid icke ägnat att ingiva så allvarliga farhågor, som man till en början kan tro. Just områdets begränsning och den effektiva kontrollen gör, att de knappast kunna direkt missköta sig utan att detta mycket snart upptäckes och beivras. Efter hand som tillsynstiden utgår söka sig också många utskrivna åter till sina hemtrakter eller till andra orter, och denna avflyttning uppväger i stort sett antalet nyutskrivningar. Ett konstant antal av cirka 25 utskrivna torde man dock få räkna med på orten.

Från ortsbefolkningens, särskilt från de fackliga organisationernas sida, vore en viss motvillig inställning till denna verksamhet att vänta. Så har emellertid knappast varit fallet. Tvärtom har man visat sig uppskatta de humanitetssträvanden, som legat till grund härför, och visat förståelse för det ur samhälls- och synpunkt ändamålsenliga i åtgärderna. Från fackligt håll har dock uppställts det kravet, att från anstalten rekryterad arbetskraft ej finge uttränga normal sådan, att lönerna i görligaste mån skulle söka anpassas efter i öppna marknaden rådande löner och att en eller annan kommun, som tidigare blivit något för mycket belagd med utskrivna, i fortsättningen skulle skonas. Då dessa synpunkter mycket väl låta förena sig med anstaltens egna, har överenskommelse varit lätt att uppnå.

Det är självfallet, att man vid en verksamhet av ovan angiven art i viss mån måste räkna med avvikanden. Emellertid är denna risk tämligen ringa. Vederbörande själva ha vanligen full insikt om att ett avvikande icke lönar sig, då de vid gott uppförande kunna räkna med en utskrivning inom överskådlig tid. Under de senaste åren ha över 40 personer försökts med friarbete under själva anstaltstiden. Av dessa ha 2 avvikit, en under år

1937 och en under år 1938. Övriga förseelser, som medfört förlust av friarbete, ha förekommit i 4 fall. Flertalet förseelser ha förekommit, innan verksamheten kunnit stabilisera sig. Den grövsta har bestått i stöld av en kamera på arbetsplatsen.

Ett par fall må slutligen refereras för att närmare belysa detaljer i verksamheten. De avse en straffriförklarad och en ungdomsfängelseelev.

I. En 19 årig yngling förklarades på våren 1938 strafflös för en rad stölder i hemorten. Hemmet var välbärgat, och i materiellt avseende hade pojken allt vad han behövde. Redan från barndomen hade han varit en skygg enstöring. Hans vantrivsel i hemmet förstärktes av faderns drycken-skap, hårdhet och ordkarghet. Han kände sig tillbakasatt även av syskonen, och han uppgav själv inför rätta, att hans bröder ej talat till honom under hela sista året. Han drevs av ett sjukligt begär att hävda sig och började, synbarligen som en desperat reaktion mot omgivningen, att stjäla i stor stil. Ingen misstänkte honom, och stölderna pågingo ostört under lång tid. Han tillgodogjorde sig endast i undantagsfall det stulna direkt utan kastade bort det eller grävde ned det.

Vid sinnesundersökningen konstaterades en schizofren sinnessjukdom. Vid ett tillfälle under undersökningstiden yttrade han, att han nog skulle få det bättre på ett fängelse än han haft hemma.

Han överfördes till Ystadsanstalten på sommaren 1938 för att avbida plats på sinnessjukhus. Från sjukhuset meddelades, att han hade 270 exspektanter antecknade före sig.

Under anstaltsvistelsen var han till en början mycket tyst och otillgänglig men tinade så småningom upp ganska betydligt. Han deltog flitigt i skolundervisningen och lade i dagen mycket goda kunskaper i vanliga skolämnen. Under fotbollsmatcherna visade han sig påpasslig och uppslagsrik. Samvaron med kamrater syntes påverka honom gynnsamt. I början av mars 1939 togs han ut till friarbete, först hos

några privatpersoner, hos vilka han arbetade i trädgårdar, och sedermera i en bilverkstad, enär han uttalat lust för sådant arbete. Han förbättrades betydligt och skötte sig hela tiden mönstergillt. I arbetet var han händig och läraktig och iakttog samvetsgrant alla föreskrifter i samband med friarbete och frigång. Punktligt och ordentligt återvände han varje kväll till anstalten. Vid julen 1939 fick han 3 dagars permission för att resa hem och ordna några detaljer i samband med utskrivningen. Föräldrarna funno honom helt annorlunda än när han var hemma sist. I januari 1940 utskrevs han på försök och bereddes fortsatt anställning på bilverkstaden. Han sköter sig fortfarande synnerligen väl, och arbetsgivaren är belåten med honom.

II. En yngling från Norrland dömdes i början av år 1939 till ungdomsfängelse för en cykelstöld. Dessförinnan hade han gjort sig känd för ett synnerligen oregelbundet levnadssätt och hade bl. a. varit bötfälld flera gånger för olaga brännvinstillverkning. Hemmet var dåligt. Fadern hade han aldrig sett, och modern hade utom honom fyra barn med olika fäder. Då han ansågs debil, överfördes han i april 1939 till kronohäktet i Ystad i stället för till vanlig ungdomsanstalt. Han visade sig måttligt efterbliven och en smula trög. Han deltog emellertid med intresse i skolundervisningen och var framgångsrik på idrottsplanen. Vid ett tillfälle erövrade han ett »gentlemannapris« för mönstergillt uppträdande under matcher och tävlingar. Efter arbete i anstaltens trädgårdsbruk uttogs han på eftersommaren 1939 till friarbete hos en trädgårdsmästare cirka 4 km. från staden. Denne fann honom från början villig och intresserad. Han fick arbeta med planteringar i växthus och på friland och även deltaga i torghandeln på lördagarna. På sina frisöndagar blev han ofta hembjuden till trädgårdsmästarens familj och blev förplågad och väl bemött. I övrigt använde han helst sina frisöndagar till långpromenader.

Han lämnade vanligen anstalten kl. 6 varje vardag även under vintern. När han så kunde för våglaget,

cyklade han, men gick annars till fots. Måltiderna intog han på arbetsplatsen och kom i regel ej tillbaka till anstalten förrän kl. 7 på kvällen. I början av februari 1940 utskrevs han på prov till ovannämnde arbetsgivare. Även efter utskrivningen besöker han ofta anstalten och berättar, att han trivs mycket bra och helst vill stanna kvar i Skåne.

De anförda fallen äro så tillvida varandra lika, att hemmiljön måste betecknas som olämplig. Utöver önskemålet att anskaffa dessa båda ynglingar ett tjänligt arbete, med vilket de kunnat trivas, har som än betydelsefullare framstått vikten av att tillsvidare hålla dem undan från den miljö, som i viss mån orsakat deras brottslighet. De utskrivna, som utplaceras omkring Ystadsanstalten, kunna icke för beständigt undanhållas från hemmiljön. Men om de en gång återvända till den, torde det ske sedan de i flera avseenden mognat och vant sig vid en regelbundnare livsföring samt lärt ett yrke, med vilket de kunna försörja sig.
